

Az Adyt környező világnak jellemzése és leírása néhol meglepően frappáns és a valóságot tükröző. Debrecen légköréből azonban alig kapunk valamit. Nagyvárad atmoszférájának íróilag pompás jellemzésében is van néhol kisebb elcsúszás. Így Nagyváradról, azt olvassuk, hogy Adynak nem lehetett egészen idegen, mert olyan, mint a Szilágy-ság, mint az egész Partium. Ady semmi hazait nem érezhetett a váradi szellemben. Zilah, ahol diákoskodott, a vármegye s néhány állami intézmény hivatalnokaiban, a gimnázium műveltebb, konzervatív érzésű tanáraiban s kisiparos polgáraiban jelentkezett, Érmindszent, a magyar sík felé kacsingató sáros kis falu, besüppedt a maradiságba. Semmi nem volt bennük Várad változásokat kívánó, liberalizmustól duzzadó városi levegőjéből. A haladás, a városodás, a kultúra szomja s a tőke jelenségei fogadták itt Adyt, merőben új, izgalmas világ. Az akkori Váradot nem lehet történelmi múltjának ügyes és művészi rekonstrukciójával partiumi arculatúvá tenni. Idegen, újszerű, ingerlő volt Ady számára és éppen ezzel hatott nagyon serkentően rá.

Bármennyire fontos, szinte döntő volt Adyra a „Nagyvárad Napló” szerkesztőjének, Fehér Dezsőnek barátsága és szerkesztői támogatása, Fehér Dezső semmiképpen sem Osvát Ernő. Adynak feltétlenül többet adott, mint Osvát, akitől Ady nem sokat kapott, sem feltétlen elismerést, sem biztatást s akivel szemben Ady sohasem is olvadt fel. Fehér Dezső nap-nap után anyagi gondokkal küzdő vidéki szerkesztő, aki a megszokott és megtűrt, sokszor a legsikamlósabb utakon járó üzletezéssel volt képes lapját fenntartani, állandó kötéltáncot járva a bankok, vállalatok és változó kormányok pauszálás támogatása között. Ne csináljunk belőle Osvát-féle klasszikus irodalmi szerkesztőt! Becsülte és biztatta Adyt, mert a kitűnő publicista cikkeire lapja tekintélye és prosperitása érdekében szüksége volt:

A MAGYAR SIMPLICISSIMUS

A magyar Simplicissimus első teljes kiadása alkalmából: megjelent a Művelt Nép „Aurora”-sorozat 4. köteteként Bp. 1956. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Turóczi-Trostler József. Fordította Varjú Elemér. A jegyzeteket Benda Kálmán, a képmellékleket Varjú Domokos állította össze.

Jókai Szép Mihály című regénye, a XVII. századi Felvidéknek csodálatos rajza 1877-ben jelent meg; a mind szorongatóbb történet sodrából emelkedik ki a tragikus század, a szertesztét szabdalt magyarság vergődése, a zordon szabályokkal körülkerített felvidéki városok, a végvári harcok, a török foglyok, magyar foglyok kálváriája, ez a különös

ezért érezte később lapjára csapásnak Ady Párizsba távozását.

Bóka könyve igen sok mende-mondát, téves adatot megcáfol Ady életéből és írói múltjából. Ezért nézem szigorúbb szemmel tévedéseit, melyekkel új legendák születését teszi lehetővé. Ezért kell Fehér Dezső szerepét is megfosztani a nagyrészt önmaga gyártotta romantikától s azért kell, fenntartással fogadni Fehér Dezső Adyról szóló feljegyzéseinek minden sorát, különösen, ha olyanokat ír, hogy „Ady buzgón olvassa Spencer Herbertet, Nietschét, Lassalet, Marx-ot”, akik némelyikéről Ady sokat olvasott, de könyveikbe s főleg Marxba és Lassalleba alig is pillantott és nem is pillantott bele, nem lévén még akkor megfelelő magyar fordításuk. Józanabb szemmel kellene azt a szerepet is megnézni, amelyet Várady Zsigmond játszott Ady körül. Nála sokkal döntőbb volt a Párizst járt Bíró Lajos befolyása, aki Ady figyelmét a nyugati irodalom, a nyugati politika, a társadalmi fejlődés felé irányította, s aki Ady számára a nyugati műveltséget jelezte.

Bóka könyve az első rendszeres irodalomtörténeti tanulmány Adyról, amely már nem a kortársak szemével néz szét, hanem elfogulatlanul és távlatot kapva foglalkozik a költővel és műveivel, az évtizedek óta elült csatazaj után megtisztult szemlélettel. Annál inkább szükséges, hogy felhívjam figyelmét egyes jóakarató túlzásokra, amelyek felállított tételeinek igazolására elragadják. Keressük meg az Ady-mű eredőit, de ne lássunk sok minden fiatalkori írásában remekművet. Ha a fiatal, Nagyváradról még el nem került, a Panaszusra csak indulóban levő írásaira így elpuffogatjuk a puska-port, mi marad az „Az új versek” Adyjától „A halottak élén” Adyjáig terjedő nagy művekre, amelyek a halhatatlanságba viszik, örökké élővé emelik a költőt?

Böloni György

kegyetlen világ, amely mintha Magyarországon is, Európában is önönmaga gyötrését áhította volna. Jókai regényének csodálandó belső egyensúlya és mértéke éppen abban rejlik, hogy ezt a véres és keserű világot úgy festi, hogy művén átragyog a megértés és humor szép emberisége. Ebben főként két figurája van segítségére. Az egyik: tudós

Frölich Dávid nagytiszteletű uram, aki nagy tudománya és bölcs latin közmondásai segítségével neveli szépséges leányát, Mikhált a szerencsétlen házasságra s miközben az egész világ tudoraival levelez s mindenről értesül, ami a messi Indiákon történik, jótétele sincs, hogy az egyik közeli felvidéki városban mint kerül hóhérekre egyetlen leánya — s éppen az ő apai parancsa miatt. Jókai utánozhatatlan titka, hogyan derülhetünk mégis ezen a tragikus apán. A másik regényalak derűthozó szerepe már nem titok, egyszerű fickó az, mint a neve is mutatja, úgy hívják: Simplex, vagy Simplicissimus. Ő a segítő barát, a jó cimborá Kalondai Bálint, Szép Mikhál szerelmese mellett; tréfás fickó ez a trombitás, minden kalandra kapható, a szeretője boszorkány, feltalálja magát a vadindulatú hegyi rablók között is, gyávaságát a csatában ügyességgel leplezi, a török fogságban éppúgy megél, mint Homonnai gróf udvarában. Minden bajon tud segíteni, Kalondai Bálintot is ő lopja ki álarcos komédiázással a menedékhelyről, amelynek ajtaja előtt pedig ott leskelődik a bosszúra szomjúhozó hóhér.

Jókai regényének ezt a két ellentétes természetű szereplőjét az elfutó valóságból emelte a mesének maradandó világába. Frölich Dávid (1600—1648), a „császári matematikus”, valóban a késmárki gimnázium rektora s tudományának híre megjárta a külföldet is. (Ulmban kiadott műve, a Viatorium, mint Pukánszky Béla írja, korának egyik legjobban kiaknázott forrásműve, mint kiderül, a Magyar Simplicissimus szerzője, a mi Simplexünk is bőven meríthetett belőle.) Jókai Szép Mikhál-jának forrása mégsem ez a derék tudós mű volt, hanem éppen ennek a minden rosszban megforduló, világcsavargó Simplexnek egy munkája, az *Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus* (A magyarországi és erdélyi Simplicissimus) ahogy röviden nevezni szokták: *A magyar Simplicissimus*. Jókai ezekben az években szenvedéllyel merült el a XVII. században s a források után való kutatások közben került kezébe ez a mű, amelyről jegyzeteiben sűrűn megemlékezik, sőt a regénye során több ízben utal rá. Azt most ne kutassuk, hogy teremtő fantáziája a Magyar Simplicissimus lapjain talált anekdotákból, babonáságokból, történetekből, egymástól távolos eseményekből mint formált egységes történetet s a sokszor teljes egészében átvett részletek mint kapnak Jókai művében új fényt, meggyőző értelmet. Mindezt a magyar irodalomtörténet már rég eléggé részletesen kimutatta.

Bármennyire ismertük azonban a Magyar Simplicissimus Jókaira való hatását, maga a mű mind ez ideig teljes egészében nem kerülhetett a magyar olvasóközönség elé. Mind-

egyik kutatónk, aki ezzel a könyvvel foglalkozott, hangoztatta, hogy mennyire fontos lenne ennek a számunkra forrásértékű munkának a kiadása, de csak odáig jutottunk el, hogy Turóczy-Trostler József, aki maga is több ízben irt a Magyar Simplicissimushoz fűződő kérdésekről, egy igen kedves ifjúsági átírást készített belőle. Céljának megfelelően a Magyar Simplicissimus sok jellemző vonását le kellett törölnie, így egy sereg nyersességet, vaskosságot, egyes helyeket ki is hagyott, másutt betoldott s ezért maga sem nevezte fordításnak munkáját. Ezért aligha lehetünk elég hálásak a kiadónak, hogy ezt a nagy adósságot végre törlesztette, s hálásak lehetünk Turóczy-Trostler Józsefnek, a kitűnő tudósnak, aki ismét visszatért régi kutatásainak egyik kedves témájához és gondozta a kötet kiadását s kitűnő bevezető tanulmányával útjára bocsátotta. A legkülönbözőbb művelődéstörténeti stúdiumok hasznát veszik ennek a műnek, hiszen e réven nemcsak a XVII. századi magyarság és a hazánkban élő nemzetiségek életéről, etnikai jellegéről értesülünk, hanem a külföld, a németiség e korbéli magyarságképét is kiolvashatjuk soraiból. Joggal nevezhetjük hát a XVII. századi magyarságzsemlélet egyik neves forrásának, minden regényes vonása ellenére is. Nem véletlen, hogy a mű e jellegénél fogva Turóczy-Trostler József bevezető tanulmányában elsősorban Európa történetileg mindegyre alakuló magyarságzsemléletének kérdéseivel foglalkozik.

Az Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus 1683-ban jelent meg először, a szerző nevét, mint erre később sor kerül, a barokkosan kanyargó címben még egyszerű nyomatékka külön is előkerülő Dacianischer Simplicissimus *DS* betűi mögé rejtette. (Könyvét valószínűleg Boroszlóban nyomták, a következő évben már második kiadásra került sor, ami sikerét bizonyítja, 1854-ben I. Chr. Seiz magyarellenes bevezetőjével jelenik meg, kiadják németül is ifjúsági formában, majd 1923-ban egy faksimile kiadás újra felhívja rá a kutatók figyelmét.

Mint már a címe is utal rá, a Magyar Simplicissimus szervesen beletartozik az európai regénytörténet egyik legjelentősebb áramlatába, az úgynevezett picaro-, kalandorregények sorába s nevét a műfaj XVII. századi legjelentősebb képviselőjétől, Grimmelshausen „Abenteuerlicher Simplicius Simplicissimus”-ától kölcsönözte. Ezek a kalandorregények az „estilo picaro” művek, ahogy spanyolul nevezték, közvetlen példáiakat a híres lovagregényektől nyerték, az Amadis de Gaula és társai voltak a minták, azok a regények, amelyek a jó Don Quichote fejét is megzavarták Cervantes szerint. Kalandvágy és társadalmi kritika feszítőerői közt alakul az európai regény s Grim-

melshausen *Simplicissimus*-a valósággal egyik jelképe lesz ennek a kalandhajlamnak, a menekülésnek a kötött társadalmi rendből. Grimmshausen műve a XVII. századi német irodalom egyik remeke, s nem hiába állítják Cervantes, Lesage mellé: a harmincéves háború vad verengzései közepette hányódik hőse, *Simplicissimus*, kalandjai robinsoniak s a regény végén mintha már átsapna a kalandból a másik pólus, a társadalmi bírálat világába, keserű fintora: a hős nem kívánkozik vissza távoli remete életéből, a holland kapitány csak élettörténetét tudja hazahozni. Grimmshausen regénye egyszerre jelentett lázadást a konvencionális barokk pásztori s gáláns udvari regénnyel szemben, s ugyanakkor az élet véres kalandjai között hányódó *Simplicissimus* alakjában az európai ember egyik típusának jelképét teremti meg. Hogy mennyi eleven erő rejtett az *Simplicissimus* alakjában, s mily igényekre felelt, azt nemcsak az bizonyítja, hogy Grimmshausennek folytatnia kellett a *Simpliciusi* regényeket, hanem az is, hogy a *Simplicissimus* valósággal eleven, létező figura lett, s hatására mindenütt keletkeztek efféle regényes kalandsorozatokat, majd a műfaj alakulásával együtt útleírások, nemzetképei kalandori regények köntösébe bújtatva. Ebbe a divathullámba tartozik a Magyar *Simplicissimus* is, alapötletét, szerkezeti gondolatát így kölcsönzi Grimmshausentól a francia s egyéb *Simplicissimusok* módján.

Alig tizenöt évvel Grimmshausen művének első kiadása után jelenik meg a Magyar *Simplicissimus*. Hőse már nemcsak a kalandok elveszejtő árjában úszik, bár épp elég helynyattatáson megy keresztül, hanem ugyanakkor élesszemű, kissé ironikus megfigyelő is. A kalandor mintha közben néprajzi, tájrajzi s művelődéstörténeti vázlatokat készítené, politikai megfigyeléseit jegyeztetné. A mesemondó itt valóban történetíró is egyben. Ez a sajátosság, amelyre a regény lazulásáig mindig kész szerkezete annyira alkalmas, teszi számunkra maradandóvá a Magyar *Simplicissimus*t. Magyarország ebben az időben a német fantázia számára az egyik leggazdagabb terület. Az országot a legkülönbözőbb kalandorok s utazók árasztják el, s tudósításaik (nem egyszer torzításai) révén tán egyetlen században sem írtak annyit a magyarságról, mint a XVII. század zaklatott éveiben.

Ilyen kalandorként sodródik Magyarországra, a Felvidékre regényünk hőse, mint kiderül írójá is, de ez a kalandor igazán az ártalmatlanok közül való, majdnem olyan rokonszenves, mint Jókai regényében. A regény úgy indul, ahogy az ilyen picaroregényeknek indulnia illik: a sziléziai Boroszlóban korán árvaságra jut a szegény

Simplicissimus s részvétlen, szigorú rokonaihoz kerül, honnan csínytevésai s a kegyetlen bánásmód miatt sodródik a kalandok ország-újtára. Szabályos regénykezdet, így indul a híres spanyol csavargóregény, a Lazarillo de Tormes, a *Simpliciusi* művek serege, de így kezdődik a kítűző magyar csavargóregény, Tersánszky Józsi Jenő *Kakuk Marcija* is. Gyermekkorát tolvajlások, apró gazságok, mód felett való éhezés, verések tarkítják, rokonai halála után árвахázba jut. De a mi *Simplicissimusunkban* erős az akarat, nem akar megfenekezni városának sekélyes életében. Egy lengyel nemes mellé szegődik, írnoka lesz s ura jóvoltából nemcsak továbbképezheti magát, hanem egyre gálásabb kalandokba keveredik. A kalandok azonban kezdenek mind kellemetlenebbek lenni s amint már szokásos, ajánlatos újabb ország után nézni. Ez az új ország Magyarország. Vándordiákokkal együtt érkezik hazánkba s mindjárt útjuk elején egyik veszedelemből a másikba esnek: a határokat rablók állják el, Késmárk kapuja előtt garázda katonák fordítják a vizes árokba s bizony holtfáradtan, csuromvizesen dől pihenőre az első magyar városban s még örül, hogy a bőrét megmenthette. De azért másnap már bekopogtat Frölich Dávid uramhoz, hogy lábainál a természettudományokat megösmérhesse.

Immár mindketten jóbarátaink Jókai Szép Miháljából s nem is lenne érdemes itt részletesen elsorjázunk *Simplicissimusunk* további kalandjait. Jókai megírta regényében mind, a tátrai kalandokat éppúgy, mint a török fogságba esést, a végvári harcokat, a hóhér szerelmi történetét, a hegyi rablók között töltött fogvacogató órákat. A könyv mai értéke számunkra nem annyira kalandjaiban van, hiszen mindez nem egy pikareszk regény sokkal gazdagabban s egyenletesebb formában adja elő, hanem, mint már említettük is a XVII. századi magyarságról adott részletező, eleven leírásában.

A kalandregényre áhítózó olvasó tán hamarosan abbahagyná olvasását, a magyar múlt kutatója annál nagyobb érdeklődéssel forgatja lapjait. Ha vázlatosan is, a magyar nép XVII. századi életét ábrázolja a Magyar *Simplicissimus*. Jöszemű, élénk, rokonszenvező megfigyelő, véleményeit nem vezetí rosszsziszemű elfogultság s ha — korának általános irodalmi gyakorlata szerint — nem is egyszer a valódi élményét is irodalmi formulákkal, másnannan átvett konvenciókkal fejezi ki, tudósításainak, megjegyzéseinek egy jó részétől a személyi átéltségnek hitelét nem vonhatjuk meg. A magyarságról szeretettel emlékezik meg, érdemes idéznünk szavait, hiszen ebben az időben nem egyszer az idegen vélemény inkább torzkép volt a magyarságról, semmint a valóság:

„Ennek az országnak a népei nem olyan dőlyfősek mint más nemzetek. Nem cserélik oly könnyen az öltözüket mint a többi népek. Megmaradnak ösrégi szokásaik mellett és ellenségei mindennemű újításoknak. A háborúra hajlandóságuk van és könnyen vetik kockára az életüket. Erkölcseikben és az érintkezésben udvariasak, ellenben a túlságos bírálgatásnak ellenségei. Kemény természetűek. Inkább durva, mint finom ételeket esznek. A ruhában szeretik a vörös, fehér, zöld, halvány- és sötétkék színeket. A nők nem csúnyák; tisztességes és tetszetős öltözetben járnak, amely soha nem változik. Ékszereikkel kelletlenül túl nem pompáznak s többet nem hordanak, mint amennyi kit-kit megillet. A férfinek is jó természetű; szeretik a nagy bajszot, de nem a hosszú haját; ... aki ebben az országban magyarnak született és csak ezen a nyelven beszél, bármilyen felekezethez tartozik is, szívében a kálvinizmusnak hódol, akár hogy is tagadja különben. Nem is lehet őket egykönnyen más hitre kényszeríteni, amellet kirtartanak egész a halálukig és ha erről van szó egyáltalán nem, vagy csak igen kevésé irtóznak a legkegyetlenebb kínoktól.” (97—98. l.)

Ez a baráti hang vonul végig egész könyvében a magyar népről szólva. Ha a néprajzi anyagát rendszerezni akaránk, akár egy kis listát kellene felsorolnunk: az egész művét áthatja ez az etnográfikus jelleg. Egyik erőssége a magyarországi népcsoportok etnikai karakterének megfigyelése s rövid, gyors, találó vázlatokban való megragadása. A magyarságról, a horvátokról, a szlovákság különböző csoportjairól, a hazai németségről, a románság életéről mind-mind kitűnő képet fest, egy-egy kanyargó, zsúfolt mondatában sokszor egy egész életforma jellegzetes vonásait is sűríteni tudja. Jó szeme van a társadalmi jelenségek megfigyelésére is — hiszen egy vágáns kalandornak elsősorban jó gyakorlati pszichológusnak és szociológusnak kell lennie! — észreveszi a nemzeti életforma jelentkezését nemzetiségeinknél, hiteles rajzát adja a jobbágyi és nemesi életforma érintkezésének, erdélyi útjával kapcsolatban rámutat a magyar nemes és jobbágy között való közvetlenebb viszonyra s a társadalmi osztályok szokásait mindig híven rögzíti.

Az már hozzátartozik az efféle művek jellegéhez, hogy a vándor az idegen nemzet szokásait is figyelje s mesemondásába beleszője az álmélködő otthoniak gyönyörűségére. Így a Magyar Simplicissimus is értékes megőrzője, első forrása marad nem is egy ősi szokásunknak. Már Ipolyi Arnold s utána a magyar táncokról szóló monográfiájában Réthei Príkkal Marián is kiemeli, hogy a Magyar Simplicissimusban előforduló halot-

tas táncleírás milyen értékes adalék a magyar táncok történetében. De ugyanilyen értékesnek tekinthetjük egyéb szokásleírásait (például a kassaiakat), amelyeknek analógiáit a magyar hagyományban a későbbi kutatás másutt is föllelhetette, a hiedelmekről, boszorkányozásról adott közléseit, amelyek nemzetközi hiedelem-összevetésekre is alkalmasak. Emitt a magyar Alföld gazdasági néprajzához szolgáltat adalékokat, másutt falucsúfoló szokások, ragadványnevek lejegyzésének örülhetünk, megfigyeli a nemzetiségi viseletek eltéréseit, valamint a jómódnak a viseletben való tükröződéseit, a betyárok viseletének leírásában nem egy olyan részletre találhatunk, amelyet például Györfly István a szilaj pásztorok viseletével kapcsolatban ír le. A nemzetközi folklórban ismert trufa mellett Szent Lászlóra vonatkozó magyar legendákat is lejegyzett. Mindez arra vall, hogy a magyar történeti néprajz becses forrasműve.

Hogyan végződik a mi Simplicissimusunk magyarországi kalandos pályafutása? Nyugvóponthoz ért tán? Hogyan is érhetne? A kalandorok az ilyen picaro-regényekben úgy búcsúznak tőlünk, hogy szorongva várjuk a még fondorlatosabb történeteiket. A Magyar Simplicissimus is ragaszkodik ehhez a hagyományhoz, amelyet különben az ilyen regények újabb típusa, a detektív-regény is bevett formulaként használ. Tehát Simplicissimus erdélyi urának halála után Barcsay Akos kíséretében újabb kalandorútnak indul s Konstantinápolyba jut, ahol megbetegszik s urától elválva egy görög kereskedőnek házában marad vissza. Itt készül továbbí útjára Egyiptomba, Arabiába, Törökországba. Ez újabb kalandjainak elmondását ígéri a Magyar Simplicissimus. Tudjuk, hogy könyvünk szerzője ezt az ígért második művét, — laposabb az előbbinél — el is készítette, ez a *Türkischer Vagant*, de ez az önéletrajzi regény is folytatódik egy harmadik kötetben, a *Simplicianischer Lustig-Politischer Haspel—Hanns*-ban s ígér egy negyedik kötetet, amelyben oroszországi és északi útjáról számolna be. A szorgos kutató ennek a negyedik műnek már csak a címét ismeri: *Der wunderlicher Glück—Sucher* lett volna e bizonyára meg sem jelent műnek a címe. Íme, így fut utazó kalandorunk az elfutó tájak után.

Ez a szerkesztési elv természetesen leleplezi a Magyar Simplicissimus belső formáját, mondanivalóinak természetét is. Mint több izben utaltunk is rá, a szerzőnek nem is annyira a regény mesei mondanivalója a fontos, hiszen ezt könyvének zilált, mozaikszerű szerkesztése is elárulja, hanem inkább a változás és változásokban megragadható, ábrázolható valóság, a táj, a nép, a művelődés és politikum kissé anekdotizáló,

kissé regényesített előadása és az a vallo-másszerű, önéletrajzi közlés, amely egysége-síti, összefogja a könyv anyagát. A barokko-san terhelte mondatok, a sok konvencionális nyereség mögött úgy érezzük sokszor, hogy egy okos, kissé ironikus tekintet figyel bennünket, varja a hatást és örvend.

S itt vetődik fel az a kérdés, amely a névtelen szerző kiletét is megbolygatja: vajon személyes élmények vagy pedig pusztán irodalmi konvenció, könyvekből kiillózott és összevarrogatott részletek állnak-e a Magyar Simplicissimus mögött? A legutóbbi időnkig, H. J. Moser kutatásaiig, ugyanis a Magyar Simplicissimus szerzőjéről mit sem tudtunk, csak találgatásokra voltunk utalva. Az eleve valószínűnek tetszett a kutatók előtt, hogy a regényt német szerző írta, vélhetőleg boroszlói születésű. Groch Román, aki Magyarországon először foglalkozott részletesebben a Magyar Simplicissimussal, Gervinusnak Grimmelshausenre vonatkozó megjegyzéseire támaszkodva úgy véli, hogy a Magyar Simplicissimus élményei a valóság-ból, átélésből sarjadtak s még tévedéseit is hiszékenységgel magyarázza, s ismeretei-nek helyenkénti fogyatékosságából. Vele ellentétben Turóczy-Trostler József régebben éppen azt hangsúlyozta, hogy aligha hihetünk a mű önéletrajzi értékében.

Úgy tetszik azonban, hogy Turóczy-Trostler gondos s nagy filológiai apparátust meg-mozgató tanulmánya nem döntheti meg azt az alapvető érzésünket, hogy a Magyar Simplicissimus szerzője elsősorban is szemé-lyes élményeiről beszél. Hogy a könyv szer-zője nyilván járhatott az általa leírt felvi-déki, máramarosi, alföldi és erdélyi tájakon azt nemcsak a művében előforduló magyar szavak, fordulatok, sőt magyar mondatok is bizonyíthatják, hanem egyéb jellemző vonások is. A kutatás ezért fordult abba az irányba, hogy ki is lehetne a könyvben leírt élmények átélője s egyben megírója? Siklóssy László egyik tanulmányában bebizonyítani véli, hogy munkánk szerzője id. Buchholtz György szepesmegyei ágostai evangélikus lelkész és prédikátor (1643—1724) lenne s bizonyítani igyekszik a könyv életrajzi jellegét is. Okfejtése azonban nem volt meggyőző. Hans Joachim Mosernek, a ki-tűnő német zenetörténésznek sikerült a mai tudásunk szerint végérvényesen megoldani a Magyar Simplicissimus szerzőségének a kér-dését. Magunk a negyvenes évek elején egy tanulmányunkban már elismertük Moser eredményeit és ma is azt hisszük, hogy azok egyes részletkérdésektől eltekintve lényegük-ben vitathatatlanok, amint nemrégiben is olvashattuk Barna István történeti tanul-mányában (Emlékkönyv Kodály Zoltán 70. születésnapjára. Budapest 1953.: 495 kk.) zenetörténészeink is elfogadják ma már

Moser megállapításait. Úgy látom, hogy régebbi álláspontjával ellentétben kitűnő tanulmányában Turóczy-Trostler József is hajlandó elfogadni Moser tételeit, bár néhány ellenvetését most is hangoztatja. Azt hiszem azonban, hogy Turóczy-Trostler hasznos figyelmeztetéseinek mérlegelése mellett is ezt a kérdést ma már lényegében eldöntöt-tnek tekinthetjük. Moser bravúros detektív-munkával fejti meg a rejtvényt, leplezi le az anagrammák, betűrejtvények mögött buj-káló szerzőt: Daniel Speert.

Tudjuk, Grimmelshausen is anagrammák mögé bújt el: szegélyelt nagyszerű művét s csak a modern német filológia fedte fel szerzőségét. Ugyanilyen fogásokkal élt Daniel Speer is, aki a Magyar Simplicissimusban a külön kiemelt Dacianischer Simplicissimus kezdőbetűi mögé rejtette el nevét, egy másik művében például, egy quodlibetben (zenei egyveleg, különösen a XVI—XVII. század-ban divatozó zenei műfaj) Asne de Riple anagrammája mögé a teljes nevét is odalopja. Ez a játékoság, minden művében valami-lyen formában megteszi, kordivat s nem egyszer óvatosság, kényszer. Moser nehéz munkával összeállította munkáit, leleplezte módszerét, művei között megtalálta az összefüggéseket s kutatásai óta tudjuk, hogy a Magyar Simplicissimus szerzője valóban járt Magyarországon s ha élményeit a simpliciusi műfaj adódó keretei között s nem egyszer irodalmi elődöket követve mondja el, azokban igen jelentős rész az önéletrajzi jelleg, a személyesen gyűjtött tapasztalás.

Ha nincs is módunkban most annak a filológiai mester munkának a fordulóit követ-ni, amelyeken át Moser eljutott eredményei hez, érdemes megismerkednünk legalább vázlatosan a Magyar Simplicissimus szerző-jének, Daniel Speernek életével. A régebbi adatok szerint 1620—1625 körül született Boroszlóban, a valószínű azonban az, hogy 1636-ban született. 71 éves elmúlt, amikor Göppingenben meghal. Kalandos, nyugtalan az ifjúsága, bizonyára ezek az évek esnek a simpliciusi kóborlásokra Magyar-orországon, Keleten s szerte Európában. Nyugtalan szelleme hazájában sem hagyja majd békén. 1675-ben céhbéli városi zenész lesz Göppingenben, 1680-ban kántor és segédoktató az ottani latin iskolában. Később, 1688—1689-ben a kormány intézkedéseit támadó röpiratai miatt börtönbe is kerül s csak vagy másfél esztendő múltán szaba-dul feleségének közbenjárására. Műveiből kiderül, hogy mint a württembergi zred történése kerül Magyarországra nyelvvis-merete és helyzetismerete révén. Magyaror-szági kapcsolataira seregestül sorolja fel Moser a meggyőző érveket s az is be-bizonyosodik, hogy a kiadott dallamai közt szereplő magyar tánczenét, ez a zene a

kor magyar virginálkönyvein kívül másutt sehol sem került elő, itt hallhatta csakis hazánkban. Ez és még egy sereg hasonló érv bizonyíthatja, hogy három simpliciusi műve s köztük a legértékesebb, a Magyar Simplicissimus valóban önéletrajzi részletekkel és személyes élményekkel teltett mű. Moser szerint e kötetek a sokoldalú barokk zenésznek nemcsak narratív önéletrajzát adják, hanem valósággal lelki fejlődésrajzot is nyújtanak, mint fejlődik az elhagyott gyerekből, haditrombitásból, dobosból megkomolyodó városi muzsikussá, kántor s író. Egyéniségében ugyanazokat a vonásokat fedezi fel, mint amiket könyvének hőseiben, a mi Simplicissimusunkban az olvasó is felfedezhet. Kedvességét, ötletességét, gyors megfigyelőképességét, iróniára való hajlamát, vándorlókévdét s poétai fürgeségét emeli ki s vándorló énekes elődjéhez, Oswald von Wolkensteinhez hasonlítja, aki ugyancsak sokat mesélhetett volna fogságának keserű élményeiről.

Daniel Speernek, az elfeledett barokk zenésznek köszönhetjük tehát a XVII. szá-

zadi magyarság egyik legbarátibb képét. A magyarságról az elmúlt századokban s a mai megnehezült jelenben is annyi torz és hamis kép került forgalomba, hogy kalandor életére csak szeretettel gondolhatunk. Ha műve nem is mindenben egyezik önmagunkról alkotott szemléletünkkel, ha tévedései is vannak, jószándékú és hasznos írás. Hálával idézzük tehát kusza életét, kalandori egyéniségét: a Magyar Simplicissimust.

Befejezésül ismételtelen kifejezést kell adnunk örömünknek a teljes Magyar Simplicissimus megjelenésén. A Nemzeti Múzeum elhunyt érdemes főigazgatójának, Varjú Elemérnek sokáig kéziratban lappangott posthumus művét veszi itt az olvasó. Tagadhatatlan, a fordítás néhol kissé merev, nehézkes, de ez nem feledtetheti velünk munkája érdemét, fordítói gondosságát, megbízhatóságát. Turóczi-Trostler József szép tanulmánya, Benda József pontos jegyzetei és a szerencsés kézzel megválogatott metszetek könyvkiadásunk egyszerre szép és hasznos kiadványává avatják e művet.

Ortutay Gyula

EUGEN JEBELEANU, A KÖLTŐ ÉS MŰFORDÍTÓ

Jebeleanu a költő

Bátran elmondhatjuk, hogy nem akad külföldi író, aki többet tett volna a magyar irodalom megismertetése és megszerettetése érdekében, mint Jebeleanu. Petőfi, Ady, József Attila és Radnóti Miklós költészetének tolmácsolója s a magyar—román barátság régi meggyőződéses híve. Neve nem ismeretlen nálunk sem, hiszen néhány költeményét Jékely Zoltán, Rákos Sándor, Polgár István fordította,¹ ismertetést is olvashatunk róla Hegedűs Géza tollából.² Az utóbbi években többször járt hazánkban s benne a nagyműveltségű író, a magyar irodalom alapos ismerőjét, régiségteni szakembert s népünk őszinte barátját ismertük meg s zártuk szívünkbe.

Jebeleanu írói pályája — M. Beniuc, M. Banuş, és mások tevékenységéhez hasonlóan — a harmincas évekbe nyúlik vissza. 1911-ben született Cimpinán tisztviselő családból. A városka festői környezetben fekszik a havasalföldi síkság és a Kárpátok déli lejtőjének találkozásánál. Lakosai túlnyomórészt az egész vidéket behálózó kőolajforrások termékeinek finomításából élő munkások. Az egyik mór stílusban épült villa homlokzatán látható „Júlia” felírás ma is hirdeti, hogy itt lakott a neves román író, történész és nyelvész, a dinasztia bátor-

hangú bírálója, Bogdan Petriceicu Haşdeu. Néhány kilométernyire a várostól, a hegyek között emelkedik a doftanai börtön, amely oly szomorú hírnévre tett szert a román munkásmozgalom történetében.

Fejlődésének fontos állomását jelentik a brassói középiskolában töltött évek. A háromnyelvű város a magyar és német nyelv elsajátításán keresztül a más nyelvet beszélők iránti szeretetet is beleoltja az ifjúba. Már ekkor kezd fordítani Petőfi költeményeiből s előkészületet tesz a Rilke fordításához, Heinrich Mann méltatásához. A bukaresti egyetemi évek látóköre szélesítették, műveltségét gazdagították. Jogi tanulmányainak elvégzése után teljesen az irodalomnak szenteli életét. Tizenhét éves korában jelent meg Verőfényes kolostorok — Schitur cu soare c. verseskötete, majd három évvel ezután (1932) újabb kötet jelentkezik, mely Szívek kardcsapások alatt — Inimi sub săbii címet viseli. Az ifjú költő a szürrealizmus fegyverzetében lép a prondra: a csillagok korcsolyáiról szól, a barackról, melyben dalok hálnak el, az erdő bozontos hajzartáról, a csend balettleptéiről. Mäskor meg a vizek és az ég szízi tisztaságát, a gyémánt vakító szikrázását éneklı meg s Minulescu-hoz hasonlóan a középkori lovagok világába

¹ *Román költők antológiája*. Szerkesztette Köpeczi Béla és Vas István. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951. 218, 219. — Csillag, 1953. 461.

² Csillag, 1956. 189.